

УДК 336.1:336.5

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

THE FINANCIAL SUPPORT OF THE SOCIAL SPHERE IN UKRAINE

Крупельницька І.Г.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

Євась Т.В.

старший викладач кафедри економіки та менеджменту
Вінницького соціально-економічного інституту
Університету «Україна»

Жукова О.А.

старший викладач кафедри економіки та менеджменту
Вінницького соціально-економічного інституту
Університету «Україна»

У статті досліджено сучасний стан та актуальні проблеми фінансового забезпечення видатків на соціальну сферу в Україні. Проаналізовано фінансування соціальної сфери за напрямками за 2015–2017 роки. Запропоновано підходи до вдосконалення наповнення бюджету та оптимального фінансування соціальної сфери.

Ключові слова: фінансування соціальної сфери, фінансове забезпечення, соціальні послуги, соціальні стандарти та гарантії, бюджетні видатки.

В статье исследовано современное состояние и актуальные проблемы финансового обеспечения расходов на социальную сферу в Украине. Проанализировано финансирование социальной сферы по направлениям за 2015–2017 годы. Предложены подходы к совершенствованию наполнения бюджета и оптимального финансирования социальной сферы.

Ключевые слова: финансирование социальной сферы, финансовое обеспечение, социальные услуги, социальные стандарты и гарантии, бюджетные расходы.

The article deals with the current state and the actual problems of financial support of expenditures on social sphere in Ukraine. The financing of the social sphere in the directions for 2015–2017 years is analyzed. The approaches to the improving budget filling and to the optimal financing of the social sphere are proposed.

Key words: the financing of social sphere, financial support, social services, social standards and guarantees, budget expenditures.

Постановка проблеми. Стратегічні пріоритети України щодо орієнтації на євроінтеграцію та європейську модель соціального захисту зумовлюють необхідність реалізації конструктивних підходів до реформування вітчизняної системи соціального захисту та його фінансового забезпечення. Складна соціально-економічна ситуація в країні вимагає від уряду країни пристосування соціальної політики до обмежених фінансово-матеріальних ресурсів країни та впровадження реформ, які дають змогу втілювати в життя принципи соціальної справедливості та забезпечити постійне підвищення добробуту населення.

Серед пріоритетів у напрямках розвитку соціальної сфери виділяють:

1. Комплексну реформу системи оплати праці, запровадження європейських стандартів у сфері соціально-трудова відносин.

2. Реформу системи пенсійного забезпечення.

3. Забезпечення адресності в наданні державної соціальної допомоги.

4. Децентралізацію системи соціальних послуг та їх розвиток на рівні територіальних громад та інші [1].

Зміст соціальної сфери визначений Конституцією України та враховує інтереси як кожної окремої людини, так і всіх соціальних груп і верств суспільства, створює умови для досягнення нового рівня життя, охорони здоров'я людини, зростання духовного і фізичного потенціалу, забезпечення соціальної захищеності

населення [2]. Відповідно кожен напрям соціальної сфери має різне коло суб'єктів, джерела фінансування, умови та мету забезпечення.

Внаслідок кризових явищ, що охопили всі галузі в Україні, виникає низка проблем щодо розвитку соціально орієнтованої економіки. Однією з таких проблем є фінансування соціальної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням фінансового забезпечення розвитку соціальної сфери в Україні присвячені праці Л. Гордієнко, О. Кириленко, Е. Лібанової, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, І. Лютого, О. Макарової, Н. Пігуль, В. Тропіної, В. Федосова, І. Чугунова, А. Чухна, С. Юрія та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій та наукових досліджень з цієї теми, в аспекті впровадження реформ та сучасного стану соціальної сфери проблема потребує більш детального вивчення, аналізу механізмів фінансування соціального захисту населення та розроблення напрямів їх удосконалення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасного стану та визначення тих проблем, що знижують ефективність чинного механізму фінансування соціальної сфери в Україні, а також окреслення можливих шляхів його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальну сферу умовно можна поділити на два складники: соціально-побутовий та соціально-культурний. Соціально-побутовий складник охоплює житлово-комунальне господарство (ЖКГ), побутове обслуговування, торгівлю і громадське харчування, транспорт і зв'язок, а соціально-культурний – освіту, охорону здоров'я, спорт, туризм, культуру та соціальне забезпечення [3, с. 30–31].

Активізацією соціальної та економічної діяльності, запорукою економічного благополуччя і розвитку в державі є соціальна підтримка населення. Для побудови дієвої системи соціального захисту,

забезпечення та підтримки потрібен достатній обсяг фінансових ресурсів, що забезпечить ефективне функціонування соціальної сфери.

Відповідно до чинного законодавства України соціальні послуги фінансуються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, спеціальних фондів, коштів підприємств, установ та організацій, плати за соціальні послуги, коштів благодійної допомоги, коштів одержувачів соціальних послуг та інших джерел, передбачених законодавством.

Під фінансовим забезпеченням соціальної сфери варто розуміти цілісну систему організації фінансових відносин, які включають відповідні форми, методи та інструменти їх реалізації, в процесі мобілізації та розподілу фінансових ресурсів з метою створення умов для ефективного функціонування соціальної сфери в Україні на основі вирішення відповідних завдань, зумовлених соціальними функціями держави [3, с. 32]. Тобто в Україні сформована централізована система соціального захисту населення, про що свідчить співвідношення у зведеному бюджеті країни видатків державного і місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення.

Для оцінки стану сучасного фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні було проведено аналіз обсягів та динаміки використовуваних для цього фінансових ресурсів, а отримані результати наведено в табл. 1.

Як видно із табл. 1, основними напрямками фінансування соціальної сфери в Україні є соціальний захист та соціальне забезпечення, освіта й охорона здоров'я.

Так, за аналізований період найбільший обсяг коштів було спрямовано на соціальний захист та соціальне забезпечення: сума видатків зросла з 176 339,8 млн. грн. у 2015 р. до 285 761,2 млн. грн. у 2017 р. Проте темп приросту у 2017 р. порівняно з 2015 р. становив 62,0%, а з 2016 р. – 10,6% (це найменший приріст серед усіх напрямів фінансування соціальної сфери України у 2017 р.).

Таблиця 1

Напрями фінансування та видатки зведеного бюджету України на соціальну сферу у 2015–2017 роках

Напрямок фінансування	Сума, млн. грн.			Темп росту 2017 року у % до	
	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2015	2016
Охорона навколишнього середовища	5529,7	6255,4	7349,3	132,9	117,4
Житлово-комунальне господарство	15700,4	17547,5	27187,5	173,1	154,9
Охорона здоров'я	71001,1	75408,5	102391,6	144,2	135,7
Духовний та фізичний розвиток	16228,3	16884,7	24342,3	149,9	144,1
Освіта	114193,5	129435,1	177755,7	155,6	137,3
Соціальний захист та соціальне забезпечення	176339,8	258330,7	285761,2	162,0	110,6
Усього на соціальну сферу	398992,8	503861,9	624787,6	156,59	124,00

Джерело: складено авторами на основі даних Міністерства фінансів України [4]

Пріоритетним залишається фінансування освіти: видатки зросли зі 114 193,5 млн. грн. у 2015 р. до 177 755,7 млн. грн. у 2017 р., але темпи приросту асигнувань сповільнюються: це відповідно 55,6% та 37,3%.

Видатки на охорону здоров'я також стабільно збільшувалися: з 71 001,1 млн. грн. до 102 391,6 млн. грн., а темпи приросту у 2017 р. порівняно з 2015 р. та 2016 р. відповідно зменшуються: з 44,2% до 35,7%.

Фінансування духовного та фізичного розвитку і житлово-комунального господарства також зростає: у 2017 р. суми відповідно становили 24 342,3 млн. грн. та 27 187,5 млн. грн. При цьому позитивну тенденцію збільшення темпів приросту серед всіх напрямів мали тільки видатки на житлово-комунальне господарство: порівняно із 2015 р. показник становив 73,1%, а з 2016 р. – 54,9%.

Найменша сума фінансування виділена на охорону навколишнього середовища протягом усього періоду дослідження: у 2017 р. було виділено всього 7349,3 млн. грн., що на 32,9% більше, ніж було у 2015 р., та на 17,4% більше, ніж було у 2016 р.

Загальна сума фінансування соціальної сфери зросла з 398 992,8 млн. грн. до 624 787,6 млн. грн. (зросла за період 2015–2017 рр. на 156,59%).

Отже, розглянуті напрями фінансування соціальної сфери в Україні зросли за всіма складниками, що свідчить про особливу увагу держави до соціальної підтримки громадян.

Оголошений Україною курс на євроінтеграцію передбачає не просто збільшення сум на фінансування соціальної сфери, а збільшення темпів економічного зростання. Лише за таких умов можливе підвищення соціальних стандартів та добробуту населення. Важливим показником, що характеризує економічний розвиток країни, є валовий внутрішній продукт (ВВП).

Економічна теорія стверджує, що є оптимальний рівень частки державних видатків у ВВП. Якщо державні видатки перевищують цей рівень, це негативно впливає на економічне зростання, причому низький рівень інституційної спроможності держави посилює цей вплив [5, с. 3].

Розглянемо динаміку витрат на соціальну сферу в аспекті змін ВВП та видатків зведеного бюджету України за останні три роки (табл. 2).

Як видно з табл. 2, ВВП України має позитивну динаміку. За період дослідження з 2015 по 2017 рік обсяг ВВП зріс із 1 979 458 млн. грн. до 2 982 920 млн. грн., причому спостерігається прискорення росту цього показника.

Відповідно зростає розмір видатків зведеного бюджету – з 679 871,4 млн. грн. у 2015 р. до 1 056 759,9 млн. грн. у 2017 р., але їхня частка у ВВП має незначні коливання межах до 1% і становить трохи більше 35%.

Видатки на соціальну сферу також зростають із 398 992,8 млн. грн. у 2015 р. до 624 787,6 млн. грн. у 2017 р. Частка цієї групи видатків у ВВП становить п'яту частину і коливається у період, що аналізується, в межах 20,16% у 2015 р.; 21,14% – у 2016 р.; 20,95% – у 2017 р. У видатках зведеного бюджету на забезпечення соціальної сфери відводиться майже 60%.

Соціальні видатки (16,8% від ВВП) в Україні більші за відповідні видатки країн Центральної та Східної Європи (13,8% від ВВП), проте прогноз на 2018 р. видається навіть недооціненим, зважаючи на «осучаснення» пенсій. Оскільки протягом багатьох років через високі темпи інфляції соціальні стандарти знецінилися, не варто ставити за ціль зменшення цих стандартів, проте потрібно підвищити ефективність соціальних видатків: ввести реєстри та проводити перевірку нужденності отримувачів допомог [6, с. 9].

Як було зазначено вище, ефективність фінансового забезпечення соціальної сфери повинно ґрунтуватися на зростанні ВВП, але, порівнюючи темпи росту видатків та ВВП (табл. 3), спостерігаємо, що розміри видатків за темпами росту перевищують зростання ВВП. Це свідчить про низьку ефективність використання фінансових ресурсів держави.

Проаналізувавши видатки на соціальну сферу за даними табл. 3, спостерігаємо їх уповільнення за збільшення розміру видатків у вартісному вимірі. Адже у 2016 р. темпи росту видатків цієї групи становили 126,28%, а у 2017 р. вони знизилися до 124%.

Видатки зведеного бюджету, навпаки, зросли зі 122,9% до 126,47%.

Фінансування соціальної сфери відповідно до Бюджетного кодексу України розподіляється між бюджетами різних рівнів, включаючи

Таблиця 2

Динаміка видатків на соціальну сферу у контексті ВВП та видатків зведеного бюджету України за 2015–2017 роки, млн. грн.

Рік	ВВП	Видатки зведеного бюджету (ЗБ)	Видатки ЗБ у % до ВВП	Видатки на соціальну сферу	Видатки на соціальну сферу у % до	
					ВВП	Видатків ЗБ
2015	1979458	679871,4	34,35	398992,8	20,16	58,69
2016	2383182	835589,8	35,06	503861,9	21,14	60,30
2017	2982920	1056759,9	35,43	624787,6	20,95	59,12

Джерело: складено авторами на основі даних Міністерства фінансів України [4]

Таблиця 3

Темпи росту видатків зведеного бюджету та ВВП України за 2015–2017 роки

Показник	Сума, млн. грн.			Темпи росту, %	
	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2016/2015	2017/2016
ВВП	1979458	2383182	2982920	120,40	125,17
Видатки зведеного бюджету (ЗБ)	679871,4	835589,8	1056759,9	122,90	126,47
Видатки на соціальну сферу	398992,8	503861,9	624787,6	126,28	124,00

Джерело: складено авторами на основі даних Міністерства фінансів України [4]

державний та місцевий бюджети [7]. Соціальні послуги, які безпосередньо споживає населення, здебільшого фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів. Зокрема, забезпечується надання суспільних послуг, таких як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист; за рахунок коштів місцевих бюджетів утримуються заклади культури, фізичної культури і спорту, фінансуються молодіжні програми.

Бюджетом 2018 року пропонується зменшити видатки на:

- освіту, що зумовлено передачею місцевим бюджетам фінансування вищих навчальних закладів I – II рівня акредитації;

- соціальний захист і соціальне забезпечення, що спричинено зменшенням видатків на виплату соціальних стипендій студентам (курсантам) вищих навчальних закладів та модернізацію системи соціальної підтримки населення України.

Таким чином, протягом досліджуваного періоду розглянуті показники бюджетного фінансування соціальної сфери зросли, що свідчить про особливу увагу держави до соціальної підтримки громадян українського суспільства та намагання їх реформувати. Проте термінового вирішення потребує проблема створення ефективних організаційно-фінансових механізмів забезпечення соціального захисту населення в Україні [8].

Серед основних підходів до вдосконалення наповнення бюджету та оптимального фінансування соціальної сфери варто виокремити такі [9, с. 129]:

- розширення сфер використання ринкових інструментів соціального захисту (підтримка обов'язкового і запровадження добровільного

страхування, розвиток накопичувальних страхових систем, задоволення диференційованого попиту на різні соціальні послуги тощо) через механізм діяльності державних пенсійних фондів, інститутів медичного страхування;

- нетрадиційні форми залучення коштів господарючих суб'єктів та домогосподарств;

- розширення сфери платності соціальних послуг диференційованої якості;

- залучення ресурсного потенціалу некомерційного сектору до реалізації соціальних програм тощо.

Висновки. Отже, в процесі ефективного соціально-економічного розвитку країни важливе місце займає соціальна сфера, оскільки саме в цьому секторі економіки здійснюється виробництво, розподіл і споживання матеріальних і нематеріальних благ, а також відбувається забезпечення розширеного відтворення людського капіталу за участю держави як гаранта економічного забезпечення якісного рівня життя населення.

Важливими напрямками підвищення ефективності механізму фінансового забезпечення соціальної сфери є:

- посилення відповідальності за нецільове використання коштів;

- оптимізація повноважень щодо розмежування видатків між органами влади всіх рівнів;

- залучення неурядових організацій до надання соціальних послуг із метою підвищення їх якості тощо.

Саме комплексне впровадження окреслених дій спонукатиме підвищення ефективності фінансування соціальної сфери та покращення якості життя населення як основної мети реалізації соціально орієнтованої політики держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Урядовий портал. Соціальна сфера – реформи в дії. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/socialna-sfera-reformi-v-diyi>
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254/96-ВР. URL: zakon.rada.gov.ua.
3. Пігуль Н. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні / Н. Пігуль, О. Люта, А. Бойко // Вісник Національного банку України. 2015. № 1. С. 30–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2015_1_21
4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget>
5. Яким є оптимальний масштаб державних видатків в Україні. Аналітична записка. URL: http://ces.org.ua/wp-content/uploads/2015/08/20151102_fiscal_spending_report.pdf
6. Бюджет-2018: Розвиток за інерцією. URL: http://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/budget-2018_flash.pdf
7. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

8. Яблочников С.Л., Євась Т.В., Жукова О.А. Стан та проблеми фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні / С.Л. Яблочников, Т.В. Євась, О.А. Жукова // Ефективна економіка. 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5172>

9. Гордієнко Л.А. Оцінка фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні [Електронний ресурс] / Л.А. Гордієнко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 17. С. 127–130. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/17-2016/27.pdf>